

Marie Kathrine Esbendsdatter

En husmoders liv og hverdag i midten af 1800 tallet
- på gården Sønder Rottrup i Ulsted.

Redigeret af Else Berthelsen

Marie Kathrine Esbendsdatter 1812-1898 var gift med Lars Christensen 1798-1870, Rottrup, Ulsted. Hun var født i Ulsted Mølle, datter af Esben Pedersen og hustru Ane.

Hals Arkiv er kommet i besiddelse af denne enestående beretning om hverdagen og livet på Rottrup for snart 200 år siden. Det er et udpluk af en større sammenhæng, hvor vi har valgt at fokusere på kvindens, husmoderens, Marie Kathrines arbejde og slidsomme hverdag, hvor intet måtte gå til spilde og alt blev lavet fra bunden, det være sig tøj til hele husstanden, såvel som mad til mange munde.

I sommeren 2017 fik Hals Arkiv kontakt til Vibeke Binder i Charlottenlund, oldebarn af J.K.Larsen, 1840-1926, Rottrup, som i 1920'erne nedskrev sine erindringer. Som eneste barn af Marie Kathrine og Lars Christensen har han i barndommen taget aktivt del i det daglige arbejde på gården og fortæller levende, med mange fine iagttagelser herom.

I 2006 udgav Vibeke Binder bogen En pioner fra Vendsyssel. En biografi om sin oldefar J.K.Larsen, som var en igangsætter og foregangsmand på mange områder.

Vibeke Binders biografi bygger på oldefaderens erindringer, som befinder sig i privat eje (en afskrift findes på Det kgl. Bibliotek), men J.K.Larsen skrev en kortere version af erindringerne til hver af de fire døtre, hvoraf Hals Arkiv har modtaget det ene eksemplar - som har tilhørt datteren Laura - som gave.

Denne beretning, i uddrag - stammer fra Lauras bog.

Jens Kristian Larsen, 1840-1926, Sønder Rottrup. Søn af Lars Christensen og Marie Kathrine Esbendsdatter. Fotograferet af H. Tønnies, Aalborg omkring 1900-09. Foto: Hals Arkiv. B11038.

Laura Larsen, født i 1870, er den ene af Ane Marie og Jens Kristian Larsens fire døtre. Fotograferet af H. Tønnies, Aalborg, omkring 1880-82. Foto: Hals Arkiv. B11031.

*Sønder Rottrup
fotograferet 1860-70.
I baggrunden Rottrup Mølle.
Foto: Hals Arkiv. B4630*

Marie Kathrine Esbendsdatter, ca. 1856

Lars Christensen, ca. 1856

De to portrætter er fotografier af de originale daguerreotypier fra ca. 1856.

Daguerreotypiet var forløber for det analoge fotografi, hvor negativet belyses i kameraet og derpå kunne mangfoldiggøres på fotopapir.

Ved optagelse af et daguerreotypi blev en tynd sølvplade med lysfølsom præpapering anbragt i kameraet og derpå fremkaldt; så hver optagelse gav kun et originalt billede.

Foto: Hals Arkiv. B11683 og B11684

Min Moder var af stille og rolig Natur, hverken Vrede eller Sorg eller Glæde kunde bringe hende ud af Ligevægt, og hendes Taalmodighed var ligefrem vidunderlig. Med al sin Sagtmodighed var Moder i Virkeligheden en interesseret og livlig Aand, rustet med en god Forstand og godt oplyst og hun holdt meget af at læse. Da hun var meget religiøs, forsømte hun aldrig om Søndagen at læse i sine gudelige Skrifter, særlig Prædiknerne i en bog, som jeg havde foræret hende.

I det almindelig Husvæsen var hun en meget dygtig Kone, og hendes Mad og særlig hendes Kaffe staar endnu for mig som det bedste jeg nogensinde har faaet, vel nærmest fordi man i gamle Dage kogte Føden langt bedre end nu. Med Hensyn til Dygtighed i Husflid overgik hun vist alle, og hvad hun ved sin egen og Pigerne Flid aarlig kunde præstere var ligefrem utroligt, saa hun med Stolthed kunde forevise andre besøgende Kvinder, - saaledes som Tidens Skik var - Kisterne fulde af alle Slags Tøjer og Garn.

Hvilken Betydning saadan Husflid den Gang havde, vil fremgaa deraf, at man omtrent aldrig behøvede at købe en eneste Stump Tøj af nogen Slags. Man fabrikerede ikke alene Tøjet til alle Klæderne, baade for Mandfolk og Kvindfolk og baade Overtøj og Undertøj, men ogsaa Sengeklæder, Linned, Sjaler, Tæpper, o.s.v.; men min Moder solgte ogsaa jævnlig Vadmel til Karlene eller Linned til disse og Pigerne.

Denne Husflid blev ikke mindre men tværtimod forøget, efter at jeg i 1870 havde overtaget Rottrup. Det første jeg lod foretage ved Gaarden var nemlig at indrette en smuk og hyggelig lille 3 Værelsers Lejlighed til min Moder, og her fortsatte ikke alene hun og den Pige, som hun stadig havde hos sig, det vante Arbejde; men ogsaa Gaardens øvrige Piger gik hele Vinterhalvaaret ud til hende for at spinde og karte, saa snart de vare færdige med deres øvrige Arbejde ude og inde.

Og da min Kone var en udmærket Væverske, blev den hele Virksomhed drevet efter alle Kunstens Regler. Først plejede hun at have en Pige i Væven, men senere tog hun hver Sommer en Væver fra Aalborg ud til sig, og naar hun havde sat det i Væven til ham, kunde han foruden den almindelige Vævning ogsaa væve finere Ting som Duge og Servietter. Og hele denne fabrikation var anderledes solidere og gode Ting end hvad man nu om Dage køber i dyre Domme omkring i Butikkerne.

Jeg kan huske, at jeg og min Hustru engang i Anledning af Brandpolicens udfyldning opgjorde, at vi havde ikke mindre end 42 Senge Klæder, naturligvis med hvad der var i Brug i Gaarden, der vel nok om Sommeren naaede tæt op til en Snes opredte Senge.

Som en ren Undtagelse fra det almindelige var min Moder, naar hun kom i sin fineste Stads, efter min Faders Foranstaltning, - ikke efter hendes egne beskedne fordringer -, meget flot udstyret i sort Atlaskes Kjole, Silke Forklæde og en kostbar jydsk Kappe med en bleggrød Silkedusk under Hagen, hvis Ender naaede helt ned til Bæltstedet (se hendes Portræt).

Men herved er dog at bemærke, at en Bondekone kunde benytte en saadan Dragt hele sit Liv og ikke som Damerne i Nutiden skulde have den moderniseret til enhver Tid. For sit eget Vedkommende vedblev min Fader derimod ogsaa til Stadsbrug at bruge sit gode Vadmelstøj.

Den Plads, som Konen paa en stor Bondegaard ved Midten af forrige Aarhundrede beklædte, var saa streng og besværlig, at man i Nutiden slet ikke kan forestille sig det. I Sommertiden - selv i de længste Dage var Arbejdstiden fra Sol stod op, til den gik ned med 1 ½ Times Middag og ½ Times Melmadstid baade Formiddag og Eftermiddag; men i "Bjerringen" (Højbjergnings- og Høsttiden) kunde det ofte ske, at ogsaa Middagssøvnen maatte stryges, og særlig gik det ud over Kvindekønnet, da Pigerne skulde malke baade Morgen, Middag og Aften og dog være færdige til at deltage i Arbejdet med Mandfolkene i Eng, Mark, i Laden eller paa Høranen.

Sønder Rottrup
fotograferet
fra vest mellem
1860 og 1870.

Foto: Hals Arkiv. B4684.

De to Rottrup-gårde, Nørre Rottrup og Sønder Rottrup ligger nord for Ulsted. Højkantskortet er opmålt i 1840 og rettet i 1899, så jernbanen er kommet med, mens Ulsted Stationsby endnu ikke er på kortet.

Og selvfølgelig maatte Husmoderen være paa Færde som Førstemand om Morgenen for at faa Pigerne op, faa Davren færdig og alt paa Bordet til Mandfolkene samt Mælken siet op. Efter at Davren var forbi, skulde Folkestuebordet ryddes og vaskes samt Stuen fejes og Gulvet stænkes med hvidt Sand. Dernæst skulde saa Køkkenet gøres i Orden og Opvask, Gryderensning o.s.v. besørjes. I Almindelighed skulde Formiddagsmelmadderne være færdige fra Morgenstunden og pakkes i Tejnerne (for Arbejdsfolkernes Vedkommende med tilmålt Brændevin) til Medbringelse ved Udrejsen til Mark og Eng, ofte til forskellige Steder, hvorved Hyrderne ikke maa glemmes.

Saa var der Middagsmaden, som skulde være færdig og paa Bordet præcis Kl. 11 ½.

Men ved Siden af alt dette indvendige Arbejde havde Husmoderen Høns og Kyllinger, Ænder og Ællinger, Gæslinger og Svin at passe. Efter Middagen var det ikke saa galt som om Formiddagen, men Eftermiddagsmelmadderne skulde være færdige til Folkene og Hyrderne, der skulde vaskes op og gøres orden i Køkken og Bryggers, Familiens Kamre og Senge skulde paases og Stuerne fejes, og saa skulde Nattergrøden sættes paa Ilden og koges i flere Timer.

I Højbjergningen skulde der ogsaa foruden Nattergrøden ogsaa til aften smøres Smørrebrød og sættes et Krus Gammeløl til hver Mand, smaa som store. Brændevinsudskænkningen forestodes af Manden for Bordenden eller Bedstekarlen. En gammel Husmand plejede at sige, at dette Øl (hvori der var en god Portion Brændevin) og Drammerne kunne "linne Raden", og jeg husker godt, at jeg som Dreng var velberuset af denne Traktering, og godt sov man ovenpaa. Brændevinen udskænkedes i øvrigt til alle Maaltiderne paa denne Tid af Aaret undtagen til Middag.

*Luftfoto af Sønder Rottrup
fra perioden 1970-90.
I baggrunden Nørre Rottrups
avlsbygninger.*

Foto: Hals Arkiv. B11037

Det anførte er vist tilstrækkeligt til at vise, at det ikke just var nogen særlig Fornøjelse at være Gaardmandskone, og min Fader sagde ofte, at hans Kone ikke havde det nær saa godt som en Husmandskone i Byen.

Men vi har endnu det værste tilbage: BRYGNINGEN (2 Skpr Malt) kunde i den varmeste Tid godt blive nødvendig hver anden Dag, og var der travlt, fik Konen ingen Pige inde til Hjælp. BAGNINGEN af baade Sigtebrød og "Grovbrød" hjalp Pigerne til med; men Husmoderen maatte deltage baade i at slaa alt Brødet op og navnlig personlig sætte det ind i Ovn, som var en meget varm Bestilling, da der bagtes 1 ½ td Rug hver Gang.

SLAGTNINGEN var i en særlig Grad Husmoderens Gærning, og hun maatte selv undlive 12 Faar og Lam samt 20 Gæs aarlig foruden andet Fjerkræ; men en fed Ko og en meget fed stor So samt en fed Gris undlivede Slagteren. - Det værste har vi endnu tilbage nemlig MEJERIET; - 13 udmærket gode Køer var fast Tal. Foruden det almindelig arbejde med Mælken og Fløden skulde der daglig laves en stor Ost og kærnes Smør, og Kærningen foregik i Folkestuen med en Haandkærne. At kærne var et strængt Arbejde, og det varede sædvanlig en Time, ofte længere. Naar Pigerne var ude maatte min Moder selv udføre det, og Kærnen maatte ikke staa stille. Skulde min Fader komme gennem Stuen medens dette stod paa, vilde hun naturligvis gærne have ham til at løse sig af et Øjeblik; men dette kunde saa let blive noget langt, da hun ikke higede efter at komme igen. I Ferien vilde man jo gærne have mig til hjælpe; men den eneste, der altid kunde faa mig til det, var i Aaret 1860 den søde lille Pige, der senere (1861) blev min Forlovede og senere min Kone, og min Moder sagde ofte til hende: Kan du ikke faa ham til det, saa er der ingen der kan.

Naar vi nu ser tilbage paa alt dette, maa man forundres over, at en ingenlunde stor eller stærk Kvinde som min Moder, kunde overkomme det; men hun holdt det ud, indtil hendes og min Faders Plejedatter, Stine Martinsen blev voksen, da hun saa blev inde om Sommeren. Og meget værre havde Gaardmandskonerne det i den rigtige gamle Tid, da de saa ogsaa maatte passe Køerne og malke dem samt endda bringe Middagsmaden i Engene til Folkene. Min gamle Farbroder Søren Nejsig fortalte ofte - med grædende Taarer - hvor ondt hans Moder i saa Henseende havde haft det, og han tilføjede da, at Manden og Folkene samtidig laa og drev ved Arbejdet i Engene, hvilket de naturligvis var blevet vænnet til i Hoveritiden.

*Ane Marie og Jens Kristian Larsen, Sønder Rottrup som nygifte i 1869. Fotograferet af H. Tönnies, Aalborg.
Foto: Hals Arkiv. B11034.*

Bedstemors (moderen) bedste Tid var ubetinget de 27 Aar hun var Aftægtskone hos hendes Søn, der som hendes eneste Barn tilligemed hans elskelige Kone var Genstand for hendes største Kærlighed; og hvis Børn ligesom Forældrene var hendes stadige Gæster og ligefrem forgudede hende. Den største Glæde, hun oplevede, var sikkert, da jeg 1882 kom hjem og fortalte hende, at jeg nu var valgt til Folketingsmand i Aalborg. Hun udbød da : "End om din Fader havde levet !" Ikke et Ord mere fik hun sagt, men det var jo ogsaa nok til Udtryk for hendes Følelser.

I en lang Aarrække havde min Moder som Pige hos sig "Gamle Gine", der var Enke efter min Faders første Bedstkarl i Rottrup (Anders Chren). Men da denne havde sine Børn i Amerika, og de skrev efter hende, rejste hun derover. I de faa Aar Moder endnu levede, lykkedes det ikke at faa nogen anden solid Kvinde til at forblive hos hende, og de 2 sidste Aar, hun levede, gik hun en Del i Barndommen, som særlig ytrede sig ved, at hun jævnlig talte om, at hun vilde hjem til hendes Moder, der havde været død i omtrent 50 Aar. Hun døde uden foregaaende Sygdom eller Smerte, 86 Aar gl.

Aaret før min Moder var min Kone død, og da jeg vidste, at min Moders Sorg over dette Dødsfald vilde have været overmaade stor, sørgede jeg for, at hun aldrig fik Dødsfaldet at vide, idet jeg lod Liget bringe bort om Aftenen og forbød alle at omtale det for hende. Hun savnede hende naturligvis og beklagede sig over, at "Kvon" (konen) aldrig kom ud til hende, men fik jo kun den Besked, at hun ikke var hjemme.

Da hun var død , satte jeg et stort og varigt Gravmonument over mine Forældre og et lignende over min kære Kone.

Bedstemoder levede meget i Minderne om Fortiden og havde mange Mundheld og Talemaader fra den Tid. Særlig skal jeg nævne et enkelt, som hun særlig og ofte henvendte til mig. Det lød : "Paa Sandhed følger Had", - en kraftig Paamindelse om at vogte sin Tunge.

Artiklen om
Marie Kathrine Esbendsdatter
blev oprindeligt bragt i
Årsskrift 2017
Hals museumsforening og Arkiv